

De Zaak Millereau II

Alphonse Millereau is na de dood van zijn tante in 1835 eigenaar van het Château de Cuy geworden maar woont zelf al zijn hele leven in het familiekasteel, Château de Vauban bij Bazoches, niet te verwarren met het Château de Bazoches. Millereau is een aristocraat en verre familie van de Nièvre's meest beroemde zoon, Maarschalk Sébastien Le Prestre de Vauban.⁵⁵ Hij kreeg, zo blijkt uit zijn bewaarde dagboeken, naarmate hij ouder werd, meer en meer moeite met de nieuwe sociale en politieke ontwikkelingen in de Nièvre en in Frankrijk. De republiek krijgt steeds vastere vormen, het liberale gedachtegoed wint terrein en de democratie had nieuwe deelnemers, met als klap op de vuurpijl de invoering van het algemeen mannenkiesrecht in 1848. Millereau ervaart de gevolgen van deze veranderingen tijdens de regionale verkiezingen in 1867 voor de Conseil Régional van de Nièvre.⁵⁶ In het kanton Lormes hebben zich vier kandidaten gemeld bij de kiescommissie. In de eerste ronde haalt niemand de absolute meerderheid en blijven de twee kandidaten met de meeste stemmen over voor een tweede ronde. Een van de twee is Alphonse Millereau, die deze zetel al heel veel jaren bezet. Hij is bovendien burgemeester van Bazoches en dat mandaat zal zich over een nog veel langere periode uitstrekken: meer dan veertig jaar. Hij is net als zijn vader, en later zijn schoonzoon, kleinzoon en achterkleindochter burgemeester van Bazoches en ze zijn het 'voor het leven', zo lijkt het, want de gemeente kent in twee eeuwen slechts vier burgemeesters.

Millereau heeft een forse achterstand op nummer 1, de heer Eugène Dupin, voormalig functionaris van de Raad van State, en een vertegenwoordiger van een bekend intellectueel en republikeins gezind geslacht. Millereau sluit in de twee weken tussen de twee verkiezingsronden, een verbond met een van de verliezers, de burgemeester van Lormes, notaris Tardy. De verbazing daarover is groot want beide heren hebben elkaar tot een paar dagen ervoor als volstrekt onacceptabel en onbetrouwbaar gekwalificeerd. Ze hadden die kwalificaties over elkaar publiek gemaakt in een scherpe briefwisseling die in 'L'Impartial de la Nièvre' verschijnt, een van de eerste kranten in de Nièvre. L'Impartial verschijnt vanaf 1867 en is gelieerd aan de politicus Léon Gambetta, en dus niet de aristocratie gunstig gezind. De krant was blijkbaar liberaal genoeg om ook conservatieve politici aan het woord te laten, zeker als deze onderling openlijk hun ruzies in de kolommen van de krant uitvochten. In ronkend proza maken de edelman Millereau en de burgermeester Tardy elkaar zwart. Millereau is een royalist en schrijft de negatieve stemming rond de verkiezingen toe aan de nieuwe wetgeving over het algemeen mannenkiesrecht. Dit nieuwe electoraat was in de ogen van Millereau naïef, niet opgeleid om de democratische verantwoordelijkheid te dragen en bovenal gemakkelijk te misleiden. Hij schopt daarmee natuurlijk tegen minimaal twee paar schenen: de oprechte democraten en de nieuw toegelaten kiezers; en dat is niet echt verstandig in verkiezingstijd. Het opportunisme heeft geen succes en de onverwachte ommezwaai van deze twee politieke vijanden komt veel te laat. De tweede ronde levert hetzelfde resultaat op: de kandidaat van de oppositionele Radicale/Republikeinse Partij wint met een grote meerderheid: Eugène Dupin 1611 stemmen en kandidaat Millereau 1013 stemmen.

Maar daarmee is de kous nog niet af. Millereau is woedend en tekent beroep

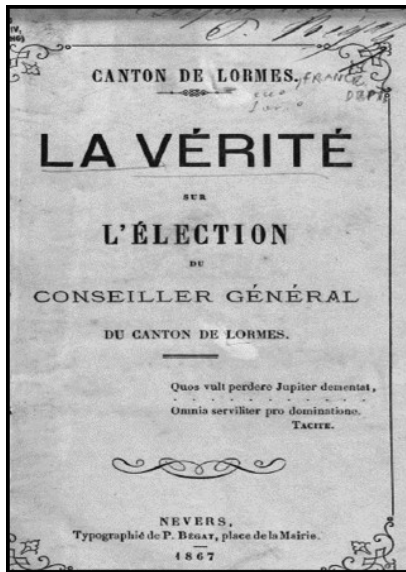

Fig. 62. Boekomslag 'La Vérité' van F. Wagnien.

Hertogin van Chastellux – een oud adellijk geslacht dat in de streek in zeer hoog aanzien staat – beschuldigd van partijdigheid in deze verkiezingsstrijd ten gunste van Millereau. Ook al ontkent Dupin in alle toonaarden – hij is zelfs bevriend met haar –, Millereau beschouwt deze beschuldiging als smaad. Dergelijke valse beschuldigingen zouden enkel bedoeld zijn om verwarring te zaaien. Sociale chantage! Tot slot, Dupin zou bovendien allerlei beloftes hebben gedaan die hij nooit zou kunnen nakomen. En tot ergernis van Millereau was hij in ieder geval er één wel nagekomen, namelijk kosteloos wijn laten schenken op de verkiezingsdag in de dorpen waar een partijgenoot burgemeester was; uiteraard met de hoop dat deze burgervaders de 'goed gestemde' kiezers naar de stembus zouden begeleiden. Politieke chantage! De aantijgingen worden unaniem verworpen door de kiescommissie en in tweede instantie ook door de Prefect, die de verkiezingen officieel rechtmatig verklaart.

De affaire krijgt voor Millereau nog een onaangenaam staartje. Een andere tegenstander van hem, de advocaat Wagnien, heeft meer dan genoeg van dergelijk opportunistisch gedrag en publiceert een zwartboek over de verkiezingsstrijd met Millereau als middelpunt. De argumentatie liegt er niet om en de oude edelman komt er niet best vanaf. Het venijnigst is de volgende passage over hem en zijn vrienden: "Ils ne comprennent pas que les traditions de l'ancien servage ne sont plus en harmonie avec le nouvel ordre de choses et les idées du dix-neuvième siècle."⁵⁷ ("Ze begrijpen niet dat de tradities van het oude lijfeigenschap niet meer in overeenstemming is met de nieuwe orde der dingen en ideeën van de 19e eeuw.")

aan. Hij richt zijn pijlen nu direct op de winnaars: hij dient een klacht in, eerst bij de lokale kiescommissie en vervolgens, als hij zijn zin niet krijgt, bij de Prefect van de Nièvre. Dupin heeft volgens hem vals spel gespeeld en dus op oneerlijke wijze de verkiezingen gewonnen. In de eerste plaats beschuldigt Millereau de Inspecteur des Enfants Assistés die verantwoordelijk was voor de uitvoering van het programma waarbij kinderen uit de regio Parijs bij gezinnen in de Morvan geplaatst werden. Deze inspecteur zou bedreigd hebben de toelage die de gezinnen daarvoor kregen, in te trekken als men niet op Dupin zou stemmen. Economische chantage, dus, maar daarmee stelt Millereau de portemonnee van het electoraat direct ter discussie, want voor de arme bevolking is die premie een aantrekkelijke aanvulling op het karige inkomen. Volgens Millereau heeft Dupin de

Entr'acte Mme Morin

De vorige eigenaren hadden het achtergelaten: een geschilderd vrouwenportret. Het zat onder het stof, er zat een scheur in en de vergulde gipsen lijst was behoorlijk gehavend. Ik heb het schilderij op een kleine schildersezal gezet en voorzichtig schoon-gemaakt.

De vrouw in olieverf is mooi uitgelicht door de schilder, die geen handtekening heeft achtergelaten. Haar jeugd is voorbij, ze is van middelbare leeftijd en je ziet de ouderdom in haar houding en oogopslag verschijnen. Het gezicht van de vrouw is lelijk noch mooi; ze heeft een gezonde kleur op de wangen, een buitenmens met een ronde kin, een licht scheve neus en dunne lippen. Ze probeert een glimlach, maar het lukt haar niet echt. Ze lijkt door de dunne mond eerder streng.

De kleding die ze tijdens het model staan droeg, accentueren die strengheid. Ze is een dame van stand want de kleding is van kostbare stof gemaakt. Ze heeft een witte kanten doek om haar hoofd die kruiselings eindigt op haar schouders. Alsof dat nog te naakt is, heeft ze daarover een zwarte hoofddoek die strak onder haar kin is vastgeknoot. Haar zwarte haar is slechts zeer beperkt zichtbaar. De contouren van haar lichaam verdwijnen in een ruimvallende, fluwelen mantel van een dieprode, bijna paarse kleur.

Zij is geen stads type. Integendeel, het portret straalt platteland uit: eenvoud en robuustheid. De achtergrond versterkt dat beeld nog eens: effen donkergroen zonder enige voorstelling of versiering. Het zijn haar ogen die opvallen en die je aandacht opeisen. Haar donkerbruine ogen zijn zacht en geduldig. In haar blik zit iets afwachtends. Door die blik staat ze zoveel jaar later nog steeds in mijn werkkamer: op dezelfde ezel, links van mijn bureau. Ze kijkt altijd naar mij, ik weinig naar haar, maar ik ben me halfbewust van haar aanwezigheid en weet dat ze kijkt.

Maar wie was ze?

Het portret is 19e-eeuws, zo maken stijl en haar kleding duidelijk. Verder ontbreekt bijna elke aanwijzing. Achterop het schilderij zit wel een klein papiertje waarop een met inkt geschreven, maar door de tijd bijna onleesbaar geworden tekst

Het schilderij van Mme Morin zit vol raadsels. Er zijn onvoldoende details aanwezig om te bepalen wie de geportretteerde is. De schilder heeft geen handtekening achtergelaten en op de achterkant, ontbreekt elke tijds- en plaatsaanduiding.

Fig. 43. 'Mme Morin'.

staat. Enkele letters in een krullend handschrift zijn nog net leesbaar. Met de nodige fantasie heb ik daaruit een naam gecomponeerd en ik heb haar Madame Morin gedoopt. Helaas is dat een zeer veel voorkomende naam in Frankrijk en daardoor alleen al ben ik haar niet verder gaan zoeken in de archieven. Een relatie met de familie van de vorige

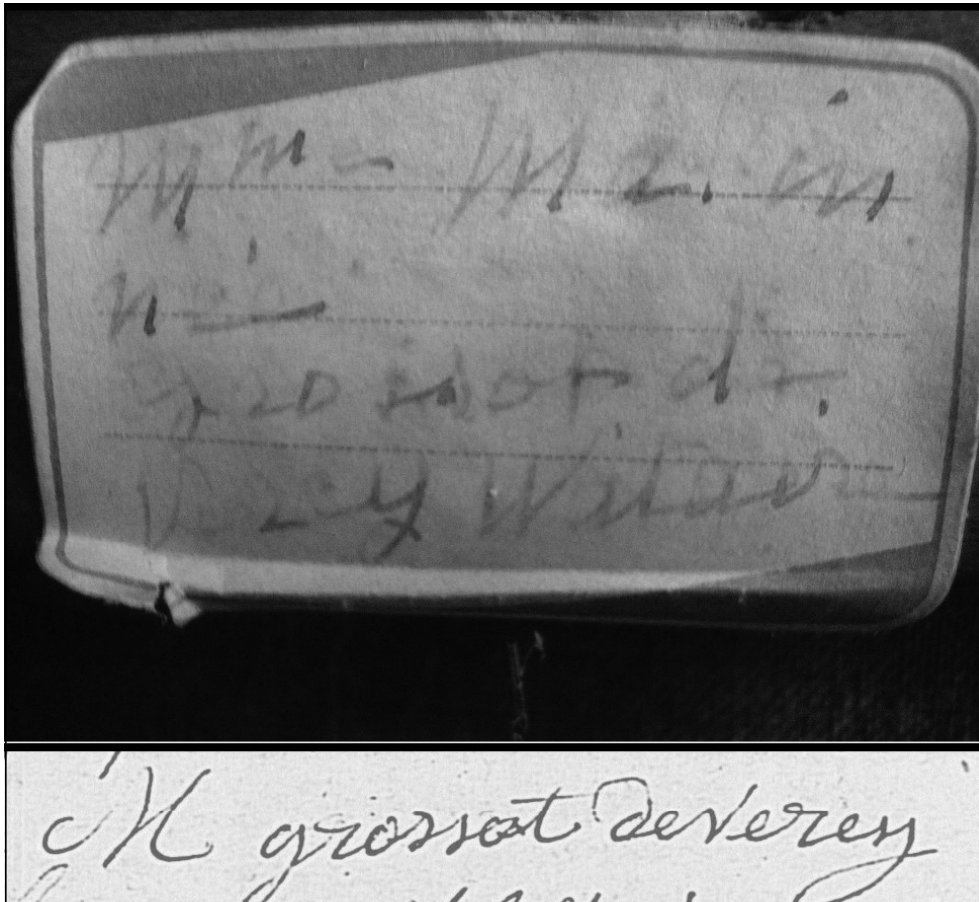

Fig. 44. Mme Morin ontraadseld. Boven: het papiertje op de achterkant van het schilderij 'Mme Morin'; beneden: de handtekening van 'Mme Morin' op haar trouwakte uit 1797.

eigenaren, die haar achtergelaten hadden, kon ik ook niet leggen. In mijn onderzoek naar het verleden van Cuy bleef zij dus een grote onbekende en het bleef knagen dat ik zo weinig van haar leven en achtergrond wist.

Inmiddels kreeg ik een grote genegenheid voor Madame Morin en wenste ik haar elke ochtend goedmorgen. Op een dag stuitte ik tijdens het onderzoek voor dit boek op een dagboek van René Robert dat een van zijn nakomelingen op het internet heeft gezet.²⁴ Deze Robert leefde van 1854 tot 1946; was grootgrondbezitter en bewoonde het Château Taches in Saint-Parize, niet ver van Nevers: iemand uit de rurale elite van de Nièvre. Robert was de zwager van de toenmalige eigenaresse van het Château de Cuy: Aline Robert. Hij was met de zus van die Aline getrouwd, zijn achterlicht zo blijkt. Hij maakte elke dag aantekeningen over gebeurtenissen in zijn leven: heel sec en feitelijk, met zo nu en dan een forse mening over de actualiteit. Ik denk niet dat degene die het

dagboek op internet heeft gezet, mij als lezer op het oog had, maar voor een onderzoeker van Cuy is het een geweldige primaire bron gebleken.

In zijn dagboek wijdde Robert uit over de wordingsgeschiedenis van zijn kasteel. Zijn overgrootvader aan moeders kant, Louis-François Thomas-Maslin, een advocaat bij het Parlement de Paris, laat het kasteel in 1811 bouwen op de plek waar zijn familie, de Seigneurs de la Motte de Bourgneuf, van oorsprong grond bezat. Louis-François was, zo schrijft Robert, getrouwd met Madeleine Grossot de Vercy. Bij het lezen van de naam Thomas-Maslin ging er een schok door me heen en keek ik naar mijn Madame Morin. Zou dit soms de link met Cuy zijn?

Gewapend met een vergrootglas heb ik weer een poging gedaan de bijna onleesbare tekst op het papiertje achterop het portret te ontcijferen. Als je de uitkomst eenmaal weet is het duidelijk te lezen en begrijp je niet meer waarom je dat niet eerder hebt ontdekt. Madame Morin was dus in het echt: “Mme Maslin, née Grossot de Vercy”. Dus Madame Thomas-Malin.

Ze werd op 20 april 1766 in Vézelay geboren als enig meisje in een gezin met zes kinderen. Een van haar broers was kolonel en sneuvelde in Duitsland op de terugweg van de Russische veldtocht onder leiding van Napoleon. Haar vader was ‘homme de loy’ en telg uit een oud juristengeslacht dat in Montillot woonde, dichtbij Vézelay. Deze Grossot de Vercy kocht in de eerste dagen van de Revolutie grote stukken grond die voorheen in bezit waren van de lokale geestelijkheid.²⁵

Zij trouwde Thomas-Maslin in 1797, heeft twee dochters gekregen, werd weduwe in 1823 en is zelf op 13 januari 1850 gestorven bij haar dochter Eugenie Clayeux thuis, in Château de Gouttes in de Allier. Zij is begraven op het kerkhof in Thionne. Zij is als eerste te ruste gelegd in het familiegraf van de familie Clayeux. De Clayeux waren op dat moment ook de eigenaren van Cuy en daarmee is de link gelegd tussen het schilderij en Cuy.

Het was even wennen aan haar nieuwe naam. Gelukkig is zij op het doek dezelfde gebleven. We weten nu haar identiteit en ik ben zelfs in bezit van een kopie van haar handtekening die zij zelf onder haar trouwakte uit 1797 heeft geplaatst. Haar handschrift is even keurig en evenwichtig als haar voorkomen op het schilderij. Nu ben ik nog op zoek naar de schilder en het jaar waarin het is geschilderd.